

MILJOENEN WERKENDEN ZIEN BELONING ACHTERBLIJVEN

FNV.NL

CONTACT OVER DE PUBLICATIE

Deze publicatie is een product van het FNV-team Kapitaalagenda.

Voor vragen omtrent communicatie:

Mariëtte van Dijk

Mariette.vandijk@fnv.nl

Voor inhoudelijke vragen:

Jacob-Jan Koopmans

jacob-jan.koopmans@fnv.nl

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	5
2	Wat is de AIQ en hoe wordt die berekend?	6
3	Hoe heeft de AIQ zich ontwikkeld?	7
4	De AIQ in 'de relevante marktsector'	7
5	Sectorale AIQ	9
6	Nader bekeken: handel	10
7	Mogelijke oplossingen	12

SAMENVATTING

De FNV constateert dat er sprake is van scheefgroei tussen werkenden en kapitaalbezitters. De laatste groep ontvangt een steeds groter deel van de totale welvaart in Nederland; de eerste groep krijgt een steeds kleiner deel. In deze notitie laten we zien dat de beloning van een groot deel van de werkenden de laatste decennia niet meegroeide met de stijgende welvaart. Als de huidige inflatie niet gecompenseerd wordt door middel van hogere lonen, zal dit gat de komende jaren nog groter worden. Daarmee komt het deel van de welvaart dat naar werkenden gaat op een historisch laag niveau te liggen.

DE RESULTATEN IN HET KORT:

- De arbeidsinkomensquote (AIQ) laat zien hoeveel van wat we als land verdienen naar werkenden gaat. Als de AIQ daalt zien werkenden steeds minder van de welvaart terug als beloning en blijft meer over voor bedrijven;
- De AIQ is sinds de jaren '70 sterk gedaald, maar leek de laatste jaren langzamer te dalen. Dit gemiddelde verhult echter ingrijpende veranderingen;
- Voor 6,4 miljoen banen bleef de beloning de afgelopen decennia achter, zo blijkt uit een nadere analyse van de arbeidsinkomensquote (AIQ) door FNV.
- Het overgrote deel van de banen bevindt zich dus in sectoren met dalende AIQ's;
- Dit heeft grote gevolgen. Als de AIQ de afgelopen 25 jaar stabiel was geweest, zou het gemiddelde inkomen in de handel per arbeidsjaar per werkzaam persoon € 16.404 euro hoger liggen;
- Bovendien is de verwachting dat de stijgende inflatie de arbeidsinkomensquote de komende jaren tot een historisch laag niveau zal doen zakken.
- Er is gezien deze verschuivingen geen excuus nog langer te treuzelen met het verhogen van de lonen, het minimumloon en het eerlijk belasten van ondernemingen en de meest vermogende Nederlanders.

INLEIDING

Volgens de FNV is er sprake van een scheefgroei tussen werkenden en kapitaalbezitters. Om die reden voeren we al een aantal jaar campagnes en beleid voor meer vaste banen, goede loonsverhogingen en een minimumloon van €14,- per uur.

We staan niet alleen in onze zorgen. De afgelopen jaren publiceerden onder andere De Nederlandsche Bank (DNB) en het Centraal Planbureau onderzoeken naar de ogenschijnlijk achterblijvende loonontwikkeling¹. Toch constateren we dat niet iedereen deze analyse deelt. Of het nou gaat om onderwerpen als arbeidsmarktkrapte, ongelijkheid of koopkracht, er zijn altijd werkgevers en columnisten die betogen dat het met die scheefgroei wel meevalt.²

Nu de inflatie snel toeneemt is een goede verdeling van de welvaart belangrijker dan ooit. Zelfs premier Rutte riep werkgevers op de lonen te verhogen.³ In deze notitie zetten we daarom een aantal feiten op een rij. We onderzoeken hoe de 'toegevoegde waarde' (de welvaart die we samen creëren) op sectoraal niveau wordt verdeeld tussen arbeid en kapitaal. We kijken daarnaast ook naar de omvang van de werkgelegenheid in verschillende sectoren. Zo krijgen we een gedetailleerder beeld van de langzame maar zekere verschuivingen in de Nederlandse economie ten nadele van werkenden: sinds 1995 zien we de beloning van werkenden achterblijven in sectoren met grote werkgelegenheid.

Deze bevinding heeft relevantie voor het debat over ongelijkheid en hoe om te gaan met de stijgende inflatie. Recent onderzoek van het Centraal Planbureau laat zien dat de laagste inkomens in Nederland relatief het meeste belasting betalen.⁴ De onderzoekers stellen ook vast dat nog verder herverdelen door de overheid wellicht lastig zal blijken. Wij denken daarom dat we beter aan de voorkant van de verdeling kunnen beginnen: de verdeling tussen arbeid en kapitaal.

De notitie is als volgt opgebouwd: eerst gaan we in op wat de AIQ precies is. Vervolgens tonen we aan wat de daadwerkelijke ontwikkelingen in verschillende sectoren zijn en wat dit betekent voor de banen van mensen in die sectoren. Tot slot formuleren we een aantal oplossingsrichtingen om de positie van werkenden in verschillende sectoren te versterken.

1. Paans, J. (2018). De sectorale loongroei in Nederland: een veranderende samenstelling van de economie. CPB Achtergronddocument.

2. VNO-NCW (2018). De arbeidsinkomensquote in Nederland: een overzicht.

3. NOS (14 april, 2022). Rutte: waar dat kan moeten werkgevers de lonen verhogen.

4. Centraal Planbureau (2022). Ongelijkheid en herverdeling.

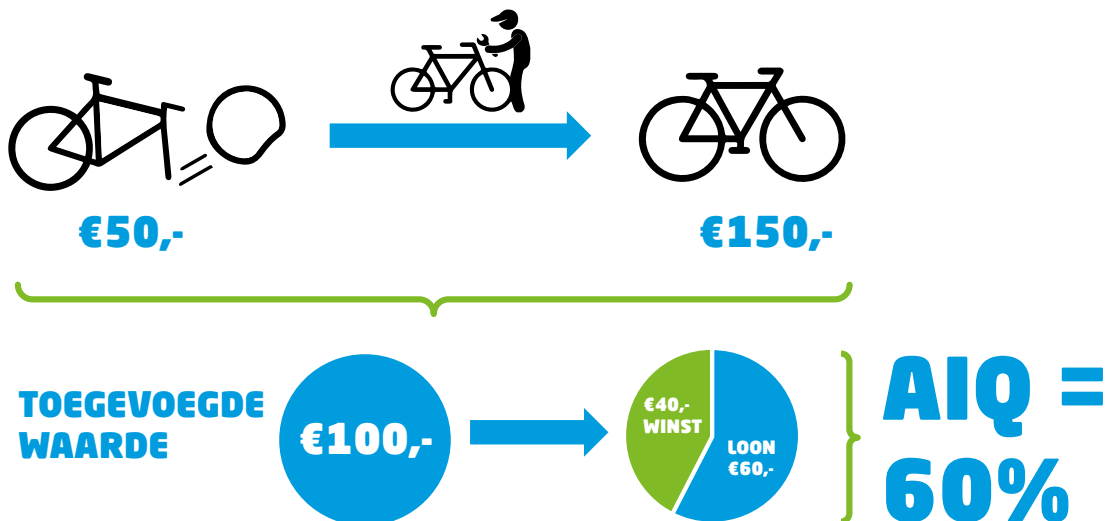
WAT IS DE AIQ EN HOE WORDT DIE BEREKEND?

De arbeidsinkomensquote (AIQ) is een belangrijke maatstaf voor hoe de verdiensten in de Nederlandse economie worden verdeeld. Deze quote geeft aan welk deel van de toegevoegde waarde naar loon en andere vormen van beloning voor arbeid gaat. Het deel dat vervolgens overblijft is de beloning voor kapitaalverstrekkers. De AIQ van Nederland geeft dus aan welk deel van het nationaal inkomen wordt verdiend door de mensen die het werk doen. Als de AIQ stijgt betekent dit dat er van elke euro die we als land verdienen iets meer naar werkenden gaat. Als de AIQ daalt gebeurt het tegenovergestelde: verstrekkers van kapitaal zien hun beloning relatief toenemen, bijvoorbeeld in de vorm van stijgende bedrijfswinsten.

In de praktijk wordt de AIQ als volgt berekend:

$$AIQ = \frac{(\text{Beloning werknemers} + \text{toegerekend arbeidsinkomen zelfstandigen})}{(\text{Toegevoegde waarde} * 100)}$$

VOORBEELD VAN DE AIQ: FIETSENMAKER:

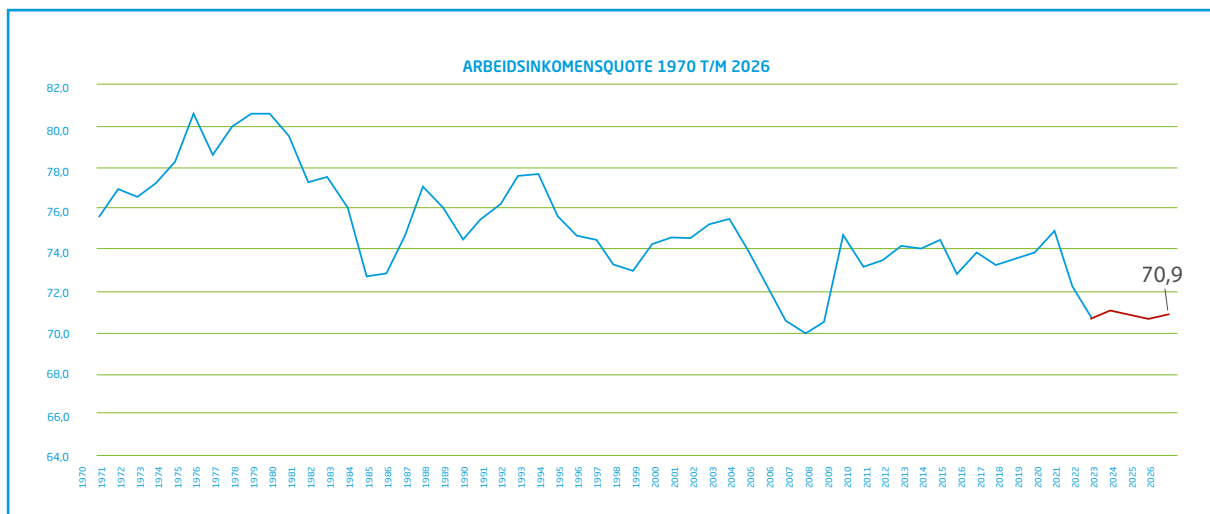
De AIQ is goed te begrijpen aan de hand van het volgende voorbeeld. Stel je een fietsenmaker voor die in dienst is bij een fietsenwinkel en een tweedehands fiets opkoopt voor € 50. Deze fiets knapt hij op en verkoopt hij vervolgens voor € 150. De toegevoegde waarde die nu is gecreëerd bedraagt € 100. Daarin laten we de inkoopkosten namelijk achterwege. Met het opknappen is de fietsenmaker 3 uur bezig geweest en daarvoor heeft hij € 60 aan loon ontvangen. De eigenaar van de fietsenwinkel heeft dus € 40 verdiend met de verkoop van de fiets. In dit simpele voorbeeld is de AIQ 60%. Van de verdiensten ontvangt de werknemer namelijk € 60 en de werkgever € 40.

De AIQ toont de balans tussen werkenden en kapitaalverstrekkers en is om die reden van belang. De afgelopen jaren gaat het debat over de AIQ vooral over de vraag hoe die verdeling zich ontwikkelt. Een vaak gehoord argument tegen de trend van scheefgroei is dat dit cijfer nauwelijks - of in ieder geval niet significant - daalt. We zullen zien dat dit niet klopt: er is wel degelijk sprake van een daling. Een tweede argument is dat de lichte daling van de gemiddelde AIQ te klein is om betekenisvol te zijn. Ook dit is niet correct: zelfs een kleine daling leidt tot de herverdeling van veel geld.

HOE HEEFT DE AIQ ZICH ONTWIKKELD?

Nu we weten waarom de AIQ van belang is en wat het cijfer vertegenwoordigt, is het goed om te kijken naar de historische ontwikkeling: hoe deden werkenden het ten opzichte van kapitaalverstrekkers in de afgelopen decennia?

We kunnen de ontwikkeling van de AIQ opsplitsen in twee periodes. Eerst zijn er de jaren van stijging: vanaf het begin van de 20ste eeuw tot eind jaren '70 viel van elke euro die Nederland verdiende steeds iets meer terug aan werkenden. Maar sinds de crisis van de jaren '70 is deze groei omgeslagen in een krimp. De afgelopen decennia kwam de AIQ in een neerwaartse trend terecht. In 1975 lag deze nog boven de 80%, terwijl deze in 2020 is gedaald naar minder dan 75%. In recente ramingen van het Centraal Planbureau zien we de AIQ de komende jaren kelderen: de economen verwachten dat de lonen de inflatie niet gaan bijbenen en dat de AIQ richting de 70% zakt en daarmee op een historisch laag niveau blijft hangen.⁵ In de onderstaande grafiek zien we deze ontwikkelingen terug (rood = raming).

Bron: CPB MEV/CEP 2022.

Die daling lijkt misschien klein, maar schijn bedriegt. Een wijziging die klein is in procentpunten heeft namelijk een groot effect op de inkomens van mensen. Een daling van ruim vijf procentpunt betekent dat het deel dat werkenden van het totale nationale inkomen ontvangen met vijf procentpunt is gedaald. Om een beeld te geven: in 2020 bestond dat inkomen (het bbp) uit 800 miljard euro. Een daling van 80% naar 75% betekent daarmee dat werkenden nu 40 miljard per jaar mislopen ten opzichte van 1975. In 2020 waren er 9,5 miljoen werkzame personen.⁶ Per persoon zouden werkenden bij een AIQ van 80% gemiddeld € 4.210 per jaar meer verdienen: kleine dalingen staan dus voor grote effecten. De verwachte extra daling van nog eens bijna 5% verdubbelt deze gevolgen.

Toch is dit nog niet het hele verhaal. De AIQ is een gemiddeld cijfer voor heel Nederland. En alhoewel een lichte daling grote gevolgen voor werkenden betekent, is het goed om specifieker te kijken naar sectoren waar veel mensen werken en de AIQ een duidelijk beeld geeft van onderliggende ontwikkelingen. Dit doen we door in te zoomen op de zogeheten AIQ van de 'relevante marktsector'. Dan blijkt dat het gemiddelde verregaande ontwikkelingen aan het zicht onttrekt.

DE AIQ IN 'DE RELEVANTE MARKTSECTOR'

Voor de AIQ in de relevante marktsector kijken we alleen naar de Nederlandse bedrijven waarvoor een relevante AIQ berekend kan worden. Ten eerste laten we sectoren buiten beschouwing waarvoor de AIQ eigenlijk niet zo veelzeggend is. Dit geldt om technische redenen voor de overheid en de semi-overheidssectoren. Doordat de toegevoegde waarde van de overheid altijd gelijk is aan het totaal van de lonen is de AIQ hier per definitie 100%.

"Als de AIQ t.o.v. 1975 constant was gebleven, verdienen we gemiddeld ...

€4210,-
...meer per jaar"

⁵ Centraal Planbureau (2022), Centraal Economisch Plan 2022.

⁶ CBS Statline (december 2021); Arbeidsvolume; bedrijfstak, geslacht, nationale rekeningen. Totaal mannen en vrouwen werkzame personen.

Daarnaast zijn er enkele sectoren die sterk worden beïnvloed door schommelende grondstofprijzen. Hierdoor ontstaan grote fluctuaties die de cijfers vervuilen. Om die reden worden landbouw, bosbouw en visserij, delfstoffenwinning, de financiële sector en de onroerendgoedsector buiten de cijfers gelaten. Wat overblijft is wat bekendstaat als de 'AIQ voor de relevante marktsector'. Die toont het beste hoe de positie van werknemers zich werkelijk ontwikkelt.

De Nederlandsche Bank (DNB) heeft in 2018 een studie gedaan naar de ontwikkeling van deze 'AIQ in de relevante marktsector'.⁷ In de onderstaande grafiek is weergegeven wat de ontwikkeling is geweest sinds 1995, vergeleken met de 'normale AIQ'. Het resultaat is zeer opvallend.

Bron: Statline: Werkgelegenheid; banen, lonen, arbeidsduur, SBI2008; kerncijfers en Arbeidsinkomensquote; bedrijfstak.

Uit deze studie blijkt dat de AIQ voor de relevante marktsector in 1995 weliswaar hoger lag dan de gemiddelde AIQ, maar sindsdien veel sterker is gedaald. De uitkomsten wijzen op een veel grotere verschuiving in het voordeel van kapitaalverstrekkers dan de algemene AIQ doet vermoeden. De langzamere daling van de algemene AIQ voor heel Nederland komt waarschijnlijk doordat de overheidssectoren (per definitie altijd 100%) de neerwaartse tendens enigszins hebben gedempt. We vrezen dat de verwachte verdere daling van de algemene AIQ de komende jaren ook sterk zal doorwerken in de AIQ voor de relevante marktsector.

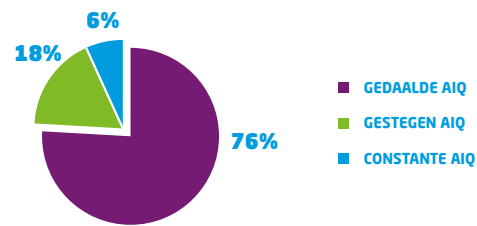
Maar wat zeggen deze getallen over de situatie van een gemiddelde werknemer? Een werknemer werkt namelijk niet in een 'gemiddelde relevante marktsector' maar in een specifieke sector. Voor een werknemer in de bouw is het bijvoorbeeld relevant om te weten hoe de AIQ in die specifieke sector verandert en doet een wijziging van de AIQ in bijvoorbeeld de horeca er weinig toe. Wanneer we kijken naar de AIQ per sector blijkt pas echt hoe groot de verschuivingen zijn.

⁷ Butler, B. (2019). Arbeidsinkomensquote ook laatste twee decennia gedaald. ESB.

SECTORALE AIQ

De sectorale AIQ geeft per sector aan welk deel van wat de sector verdient naar wer- kenden gaat. In de onderstaande tabel geven we weer hoe de sectorale AIQ zich tussen 1995 en 2020 ontwikkelde in Nederland. Daarin constateren we iets opmerkelijks. Dat de AIQ-daling deze eeuw gemiddeld langzamer ging wil niet zeggen dat voor de meeste mensen de situatie gelijk is gebleven. Als we sectoren met een dalende en een stijgende AIQ vergelijken, zien we namelijk dat het overgrote deel van de banen zich bevindt in sectoren met een dalende AIQ.

BIJ MEER DAN DRIEKWART VAN DE BANEN DAALDE DE AIQ NA 1995

TABEL 1 AANTAL BANEN IN SECTOREN MET EEN DALENDE OF STIJGENDE AIQ

	% punt verandering	Banen werknemers 2020 (x1000)	Aantal banen aiq gedaald (x1000)	Aantal banen aiq gestegen (x1000)
A Landbouw, bosbouw en visserij	3,3	112	0	112
B Delfstoffenwinning	71,5	8	0	8
C Industrie	-0,7	766	766	0
D Energievoorziening	5,1	29	0	29
E Waterbedrijven en afvalbeheer	1,1	36	0	36
F Bouwnijverheid	-17,7	336	336	0
G Handel	-17,8	1411	1411	0
H Vervoer en opslag	-7,4	386	386	0
I Horeca	-5,3	396	396	0
J Informatie en communicatie	3,7	290	0	290
K Financiële dienstverlening	2,2	274	0	274
L Verhuur en handel van onroerend goed	4,2	68	0	68
M Specialistische zakelijke diensten	0,7	531	0	531
N Verhuur en overige zakelijke diensten	-4	973	973	0
O Openbaar bestuur en overheidsdiensten	0	537	0	0
P Onderwijs	-0,5	542	542	0
Q Gezondheids- en welzijnszorg	-2,3	1433	1433	0
R Cultuur, sport en recreatie	14,9	133	0	133
S Overige dienstverlening	-6,9	132	132	0
Totaal		8393	6375	1481

Toelichting: In deze tabel wordt weergegeven hoeveel procentpunt de AIQ per sector is veranderd tussen 1995 en 2020. Ook is het aantal banen van werknemers per sector weergegeven. Sectoren die groen zijn weergegeven maken onderdeel uit van de relevante marktsector.

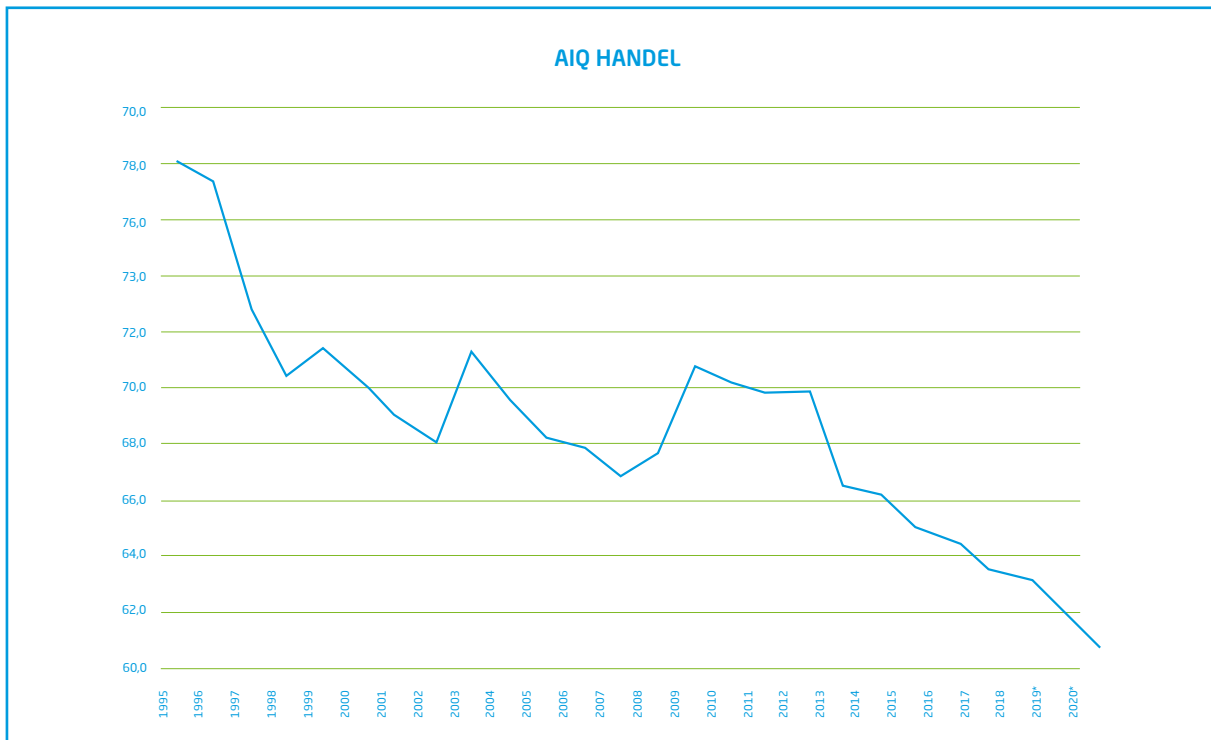
In totaal zijn er 6,4 miljoen banen in sectoren met een gedaalde AIQ en slechts 1,5 miljoen banen in sectoren met een gestegen AIQ. Hoewel de AIQ gemiddeld soms weinig lijkt te veranderen werken de meeste werknemers op plekken waar de AIQ wel degelijk (sterk) daalt. Het gevolg is dat de meeste werkenden een steeds kleiner deel van wat er wordt verdiend in hun bedrijf terugzien als beloning.

Dit lijkt een tegenstrijdige boodschap: hoe kan het dat de gemiddelde AIQ langzaam daalt maar de meeste werknemers wel in een sector werken met een sterk dalende AIQ? Dat heeft te maken met de definitie en berekeningswijze van de AIQ. Zoals gezegd aan het begin van deze notitie toont de arbeidsinkomensquote (AIQ) hoe de gemiddelde euro toegevoegde waarde wordt verdeeld tussen kapitaal en arbeid. Sectoren met veel toegevoegde waarde tellen dus zwaarder mee in het gemiddelde. Dit geldt bijvoorbeeld voor de ICT. Hoeveel mensen daar werken doet er voor de formule feitelijk niet toe. De gemiddelde AIQ is daarom niet hetzelfde als wat er gebeurt met de gemiddelde werkende.

“6.4 miljoen werkzame personen zagen de AIQ dalen”

NADER BEKEKEN: HANDEL

Laten we specifiek kijken naar een sector waar de AIQ de afgelopen 25 jaar sterk daalde: de handel. In de onderstaande grafiek wordt weergegeven hoe de AIQ zich hier ontwikkelde.

Bron: Statline: Werkgelegenheid; banen, lonen, arbeidsduur, SBI2008; kerncijfers en Arbeidsinkomensquote; bedrijfstak.

De handel is een sector met grote werkgelegenheid. Omgerekend zijn er 1,14 miljoen fulltimebanen van werknemers en zelfstandigen. Een dalende AIQ in de handel heeft daarom impact op de beloning van een groot aantal mensen. Een simpele rekensom maakt dit duidelijk: hoeveel extra beloning hadden werknemers per fulltimebaan kunnen verdienen als de AIQ het niveau van 1995 had behouden? Om dat te berekenen verdelen we de huidige toegevoegde waarde over het huidige aantal fulltimebanen, gebruikmakend van de AIQ uit 1995 en vergelijken dat met de AIQ uit 2020.

Voor de handel zou het totale deel dat naar werknemers terugvalt in dat geval 18,7 miljard euro hoger zijn. Verdeeld over alle werknemers (werknemers + zelfstandigen) vertaalt dit zich naar € 16.404 extra inkomsten per fulltimebaan.

De handel is slechts één voorbeeld van een sector met grote werkgelegenheid en een sterk dalende AIQ. Hetzelfde beeld zien we in sectoren als de bouw, de horeca, vervoer en de overige dienstverlening (waar uitzendwerk onder valt). Het laat zien dat achter een langzaam dalend gemiddelde een zorgwekkende ontwikkeling schuilgaat: een groot aantal werkenden dat de beloning ziet achterblijven. Nog zorgwekkender is wellicht dat de bodem ogenschijnlijk nog niet is bereikt: geen van deze sectorale AIQ's lijkt te stabiliseren.

**“Als de AIQ t.o.v. 1995 gelijk was gebleven,
lagen inkomens in de handel...**

€16.404,-
...hoger”

Dit is problematisch omdat een AIQ van het niveau van 1995 de samenleving allerlei voordelen biedt. Werkenden hoeven bijvoorbeeld minder uren extra te werken om toch een stijging van hun inkomen tot stand te brengen. Er is minder risico op armoede. Bedrijven worden gedwongen sneller te investeren in productiviteitsverhogende zaken. En gezien de relatief hoge belasting op arbeid heeft de overheid in dat geval meer inkomsten en meer ruimte om te investeren in de publieke sector. Maar als de huidige trend doorzet worden alle dingen die het welzijn van mensen verder helpen juist moeilijker.

Het maakt ook duidelijk dat de stijgende inflatie niet hóeft te leiden tot een kleiner deel van de welvaart voor werkenden. Er is in meerdere sectoren voldoende ruimte voor een andere balans. Er is genoeg geld om lonen te verhogen maar dan is een andere verdeling cruciaal: de AIQ zal moeten stijgen. We moeten rechtzetten wat scheef is.

Tot slot suggereren de resultaten dat er een toenemende ophoping van vermogen plaatsvindt. De stijgende beloning van kapitaal komt immers ergens terecht. Dit is problematisch omdat het Nederlandse belastingstelsel hier niet op is ingericht en we een deel van het vermogen slecht in beeld hebben. Het maakt het beter en zwaarder belasten van vermogen urgenter dan ooit.

MOGELIJKE OPLOSSINGEN

In algemene zin daalt de arbeidsinkomensquote (AIQ) en daarmee het deel van ons nationale inkomen dat naar werkenden gaat. Maar wanneer we specifiek naar de relevante marktsector kijken zien we dat deze trend sterker is dan het gemiddelde doet vermoeden. Dan blijkt dat een grote meerderheid van de Nederlandse banen zich bevindt in sectoren waar de AIQ daalt. Het Centraal Planbureau verwacht dat de stijgende inflatie voor een zeer sterke verdere daling van de AIQ zal zorgen. Dat roept vragen op over de houdbaarheid van deze situatie. Natuurlijk kan de overheid bijspringen om deze inkomens waar nodig aan te vullen of te herverdelen, of kunnen mensen extra uren gaan werken. Maar hoe lang is dat nog houdbaar?

Deze analyse laat zien dat er geen tijd te verliezen is om de positie van werkenden op de arbeidsmarkt te verbeteren en welvaart her te verdelen. Er is genoeg geld voor fatsoenlijke inkomens, mits we kiezen voor solidariteit. Voor FNV is de richting duidelijk:

- De lonen moeten omhoog en op z'n minst meestijgen met de prijzen. Het minimumloon moet naar 14 euro per uur, de uitkeringen moeten omhoog en de AOW moet mee blijven stijgen met de lonen;
- Belast de winsten. Veel bedrijven doen het ondanks de pandemie en inflatie ontzettend goed. Een verhoging van de winstbelasting is hard nodig om de lasten eerlijk te verdelen;
- Belast de vermogens. Iedereen die geld wil verdienen met geld zal ten minste zoveel belasting moeten betalen als de werkenden in ons land.

